

OTİZM SPEKTRUM BOZUKLUĞU TANILI 24-72 AYLIK ÇOCUKLARIN AİLELERİNE UYGULANAN ANNE BABA EĞİTİM PROGRAMININ ETKİLERİ

Öznur Tuş Avcı*, Erken Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi & Arel Üniversitesi
oznurtus@hotmail.com

Şebnem Gümüşcü Tuş, Kıbrıs Sağlık ve Toplum Bilimleri Üniversitesi Güven Hastanesi Çayyolu
Kampüsü sebnem.tus@kstu.edu.tr

Özet

Özel gereksinimli küçük çocuğu olan anne babalara yönelik anne baba eğitim programlarından Küçük Adımlar Erken Eğitim Programı (KAEEP), Otistik Çocuklar için Davranışsal Eğitim Programı (OÇİDEP) gibi programlar ile hem çocukların ve anne babaların gelişimini desteklemek hem de bilgi ve beceri edinmelerini sağlamak amaçlanmaktadır. Alan yazında anne babaların güçlendirilmeleri ya da uzmanlarla işbirliği yapmaları için gereken bilgi ve becerileri kazanmalarını hedefleyen sınırlı sayıda programa rastlanmıştır. Bu çalışma doğrultusunda ailelere uygulanan aile eğitim programı ile hem ailelere bir beceriyi nasıl öğretecekleri konusunda teorik ve uygulamalı çalışmalar yapmak hem de çocuklara bu eğitim programının evde de anne baba ile devam edeceğini göstermek amaçlanmıştır. Aile eğitim programına katılan aileler ile planlanan bu araştırmanın amacı; erken özel eğitim programlarına devam eden otizm spektrum bozukluğu tanısı almış 24-72 aylık çocuklara sahip ailelerin teorik ve uygulamalı olarak yürütülen aile eğitimi çalışmalarından ne düzeyde yararlandıklarını belirlemektir. Aynı zamanda çocuklarının kurumdaki eğitimi takip etme ve evde de devam ettirme yönünde farkındalıklarını arttırmak amaçlanmıştır. Çalışma İstanbul ili Başakşehir ilçesinde bulunan, özel eğitim ve rehabilitasyon merkezinde eğitim alan, 24-72 aylık otizm spektrum bozukluğu tanısı almış çocuğa sahip 4 baba ve 6 anne ile yarı yapılandırılmış görüşmeler yoluyla yapılmıştır. Elde edilen veriler tümevarım analizi tekniğiyle analiz edilerek, veri analiz sonuçları temalar ve alt temalar halinde verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Otizm spektrum bozukluğu, Aile eğitimi

Önerilen Atıf Şekli:

Tuş Avcı, Ö. ve Gümüşcü Tuş, Ş. (2018). Otizm spektrum bozukluğu tanılı 24-72 aylık çocukların ailelerine uygulanan anne baba eğitim programının etkileri. M. A. Melekoğlu, (Ed.), 28. *Ulusal Özel Eğitim Kongresi Tam Metin Bildiri Kitabı* (s. 157-165) içinde. Eskişehir. ISBN: 978-605-80966-0-8

---

* Sorumlu yazar: Öznur Tuş Avcı, Erken Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi & Arel Üniversitesi

oznurtus@hotmail.com

OTİZM SPEKTRUM BOZUKLUĞU TANILI 24-72 AYLIK ÇOCUKLARIN AİLELERİNE UYGULANAN ANNE BABA EĞİTİM PROGRAMININ ETKİLERİ

GİRİŞ

Türkiye’de aile eğitimi yasal bir zorunluluktur ve 2006 yılında yayınlanan Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği’ne göre ailelerin bilgilendirilmesi, desteklenmesi ve eğitimin her aşamasına katılımları sağlanmalıdır. Bu noktada otizm spektrum bozukluğu olan çocuğa sahip ailelere yönelik aile eğitim programlarının düzenlenmesi ve uygulanması son derece önemlidir. Otizm spektrum bozukluğu olan çocuğun eğitiminin etkili olabilmesinde, ailenin eğitime tam katılımı en önemli faktörlerden biridir (Cavkaytar, 2016) . Çocuğundaki farklılıkları ilk fark eden, onlarla en fazla vakit geçiren ve onları en iyi tanıyan kişiler şüphesiz ailelerdir. Otizm spektrum bozukluğu olan çocuğa sahip olan ailelerin yaşamlarına yetersizliği olan bir bireyin girmesiyle birlikte sosyal ve duygusal durumları, yaşam döngüleri doğrudan etkilenmekte ve bu durum kendilerini ebeveynlik becerilerinde yetersiz hissetmelerine neden olmaktadır. Bununla birlikte, ortaya çıkan durumla ilgili nasıl bir yol izleyecekleri, nereden, nasıl ve kimlerden eğitim alacakları, ne tür hizmetlere ulaşabilecekleri konularında zorluk yaşamaktadırlar (Cavkaytar, Çelik, Bozkuş, Bozkurt ve Tomris, 2014). Ailelere yönelik eğitim programlarının hazırlanabilmesi için, öncelikle ailelerin temel gereksinimlerinin belirlenmesi gerekir. Türkiye’de ailelerle ilgili yapılan araştırmaların bulguları incelendiğinde; ailelerin gereksinimlerinin çeşitlilik göstermesine rağmen büyük bir kısmının bilgi gereksinimlerinin olduğu belirtilmektedir (Cavkaytar, Ceyhan, Adıgüzel, Uysal ve Garan, 2012; Evcimen, 1996; Sucuoğlu, 1995). Bu bilgi gereksinimlerinin ailelerin çocuklarının özellikleri, davranış problemleri, yasal haklar, sosyal destek, psikolojik danışmanlık ve rehberlik vb. konularda yoğunlaştığı vurgulanmaktadır (Cavkaytar, Ceyhan, Adıgüzel, Uysal ve Garan, 2012). Bu nedenle özel gereksinimli çocuğu olan ailelerin bilgi gereksinimlerinin karşılanmasına yönelik aile eğitim programlarının düzenlenmesi tüm dünyada giderek üzerinde durulan önemli bir nokta haline gelmiştir.

Ailenin katılımı ile kurulacak işbirliğinde temel amaç; aile bireylerinin duygusal yönden desteklenmeleri, program planlama ve uygulamaya katılımlarının sağlanması, aile çocuk arasında olumlu etkileşim yollarının öğretilmesi ve ailenin çocuğun yeterli ve yetersiz olduğu yönlerini tanıyarak gerekli olan eğitimsel katkılarda bulunması olmalıdır. Otizm spektrum bozukluğu olan çocuğa verilecek eğitimin etkili ve başarılı olması, okul-ev gibi farklı iki ortamdaki yaklaşım ve davranışlar arasındaki tutarlılıklarla yakından ilgilidir. Okuldaki eğitim ilkelerinin ev yaşantısı ile bağdaştırılması, eğitimcinin anne babadan, anne-babanın da eğitimciden yararlanması şeklinde kurulan işbirliği, otistik çocuğun eğitiminin sadece okulda ya da herhangi bir eğitim merkezinde değil, evde ve sosyal yaşantıda da süreklilik kazanmasına neden olacaktır. Belirlenen ortak amaçlar doğrultusunda; doğal ortamdaki etkileşimler temel alınarak hazırlanacak olan eğitim programları çocuk üzerinde daha etkili olacaktır (Gümüscü ve Pişkin, 1992).

Anne baba eğitim programlarına bakıldığında, Başarıya İlk Adım Programı (BİA) ve İnanılmaz Yıllar Anne Baba Eğitim Programı (İYABEP) gibi ev ve okul modülleri olan, anne baba eğitim programlarını içeren paket programlar bulunmaktadır. Bu programların dışında anne-çocuk

etkileşiminin niteliğini artırmayı amaçlayan programlar da bulunmaktadır. Bunlardan biri olan gelişimsel ve ilişkileri temel alan Floortime (Greenspan ve Wieder, 1997) anne babaları otizmlili çocukları tarafından verilen ipuçlarını gözlemleme, çocuğun liderliğini izleme ve Floortime tekniklerini kullanmayla ilgili olarak desteklemektedir. Anne-çocuk etkileşimini artırmayı amaçlayan bir diğer eğitim programı Etkileşim Temelli Erken Çocuklukta Müdahale Programı (ETEÇOM)'dır. Bu programda gelişimsel geriliği olan çocuklarla karşılaştırıldığında programa katılan otizmlili çocuklar daha fazla gelişim göstermişlerdir (Mahoney ve Perales, 2005). Türkiye'de uygulanan bir diğer erken müdahale programı da Otistik Çocuklar için Davranışsal Eğitim Programı (OÇİDEP)'dir. Gönül Kırcaali İftar tarafından 2006 yılında yoğun bir davranışsal erken eğitim programı olarak geliştirilmiştir. En az üç eğitmen ve bir danışmandan oluşan bir ekip tarafından ev ya da kurum temelli olarak uygulanmaktadır.

Ülkemizde anne babalara psikolojik destek vermeyi amaçlayan programlar da bulunmaktadır. Otizmlili çocuğu olan anne babalarla yürütülen bu programlardan birinde Ardıç (2013) anne babalara psiko-eğitsel grup eğitimi uygularken bir diğer çalışmada Vardarcı (2011) grup danışmanlığı yapmıştır. Bu programlar sonucunda annelerin algıladığı sosyal destekte ve bu desteğe ilişkin duydukları memnuniyet düzeylerinde (Ardıç, 2013), evlilik uyumlarında, aile içi iletişimlerinde ve problem çözme becerilerinde artma olmuştur (Vardarcı, 2011). Bu programların uygulanması otizm spektrum bozukluğu tanısı almış çocukların ailelerinin eğitime katılmalarını kolaylaştırmaktadır. Çünkü çocuklarının yetersizliklerini daha fazla görme eğiliminde olan anne babalar için eğitime başlamadan önce verilen psikolojik destek, ailelerin, güçlü yönlerini fark etmelerine ve eğitime katılım için motivasyon kazanmalarına neden olmaktadır. Bu çalışma, otizm spektrum bozukluğu tanısı almış 24-72 aylık çocukların ailelerine uygulanan anne baba eğitim programının etkilerini değerlendirmek amacıyla yapılmıştır.

Programın amacı;

- a) Anne babanın çocuklarının problem durumu hakkında bilgilenmesini sağlamak,
- b) Çocukları için uygun hedefler belirleyebilmek,
- c) Çocukları ile uygun iletişim kurmayı, oyun oynamayı ve bir beceriyi nasıl öğreteceklerini öğrenmek,
- d) Çocuklarının problem davranışlarını azaltma/yok etme yöntemleri ile ilgili bilgi almaktır.

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden görüşmeye dayalı tümevarım analizi tekniği kullanılmıştır (Ergün, 2005).

Katılımcılar

Araştırmaya otizm spektrum bozukluğu tanısı almış 24-72 aylık 10 çocuğun anne babaları katılmıştır. Katılımcılardan altı tanesi anne, dört tanesi de baba olup özellikleri Tablo 1'de belirtilmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların Özellikleri

ANNE BABA EĞİTİM PROGRAMINA KATILAN AİLE BİRLİKLERİ	AD	YAŞ	EĞİTİM DÜZEYİ	MESLEK	PROGRAM KATILAN ANNE BABALARIN OSMANLI ALIŞ ÇOCUKLARI	AD	YAŞ	CİNSİYET
	1. ANNE	32	ÜNİVERSİTE	ÖĞRETMEN		1. ÇOCUK	51 AY	ERKEK
	2. ANNE	35	YÜKSEK LİSANS	EV HANIMI		2. ÇOCUK	36 AY	ERKEK
	3. ANNE	46	ORTAOKUL	EV HANIMI		3. ÇOCUK	41 AY	ERKEK
	4. ANNE	33	LİSE	EV HANIMI		4. ÇOCUK	64 AY	ERKEK
	5. ANNE	39	LİSE	EV HANIMI		5. ÇOCUK	40 AY	ERKEK
	6. ANNE	38	ÜNİVERSİTE	EV HANIMI		6. ÇOCUK	43 AY	ERKEK
	1. BABA	43	ÜNİVERSİTE	LOJİSTİK		7. ÇOCUK	45 AY	ERKEK
	2. BABA	35	LİSE	TEKNİSYEN		8. ÇOCUK	28 AY	KIZ
	3. BABA	35	LİSE	SERBEST		9. ÇOCUK	38 AY	ERKEK
4. BABA	34	LİSE	GÜVENLİK GÖREVLİSİ	10. ÇOCUK	35 AY	ERKEK		

Ortam

Araştırma İstanbul ili Başakşehir ilçesinde bulunan özel eğitim ve rehabilitasyon merkezinde gerçekleştirilmiştir. Çalışmaya katılan çocukların eğitim ortamı bu merkez olup, ailelere verilen eğitim de bu merkezde yürütülmüştür. Araştırmanın görüşmeleri de bu merkezde yapılmıştır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Verilerin Toplanması

Araştırmada geliştirilen aile eğitim programının ilkeleri ve uygulama basamakları anne babalara sırasıyla uygulanmıştır. Aile eğitim programının basamakları; aileden çocuk hakkında bilgi alma, aile ile teorik eğitim; otizm hakkında bilgilendirme, çocuk ile etkili iletişim, uyaran kullanımı, uygun yönergeler verme, materyal seçimi, oyun becerilerinin kullanımı, davranış problemleri ile baş etme, öz-bakım ve günlük yaşam becerilerinin öğretimi, çocuk için hazırlanan eğitim programının hedefleri ve uygulama basamakları ve tüm bu bilgilerin yazılı materyallere dönüştürülerek aileye verilmesi, ailenin monitörden çocuğun eğitimini izlemesi (öğretmen-çocuk/yaklaşık 3-4 seans), ailenin sınıf ortamına girerek pasif izlemesi (1-2 seans), ailenin aktif olarak uygulamaya katılması, aile tarafından evde yapılan uygulamaların video kaydı, eğitim programının yazılı olarak aileye anlatılarak verilmesi ve her yeni program ile ilgili aynı sürecin tekrar edilmesi şeklinde uygulanmıştır. Uygulanan bu eğitim programının anne babalar üzerindeki etkilerini belirlemek amacıyla yarı yapılandırılmış görüşmeler ile ailelere daha önceden hazırlanmış görüşme soruları yöneltilmiştir. Görüşme soruları programın genel amaçlarına uygun olarak, anne babaların hem kendilerini hem de çocukları ile etkileşimlerini değerlendirmeye yönelik ve program içeriğine katkıda bulunacak şekilde hazırlanmıştır. Görüşme sorularının kapsam geçerliği doktora düzeyinde üç alan uzmanı tarafından sağlanmıştır. Yapılan yönlendirmeler ile eksik ya da çıkarılması gereken durumlar tespit edilerek sorular son şeklini almıştır.

Verilerin Analizi

Veriler tümevarım analizi tekniği ile analiz edilmiştir. Tümevarım analizi tekniği, kodlama yoluyla verilerin altında yatan kavramları ve bu kavramlar arasındaki ilişkileri ortaya çıkarmaktır (Şimşek ve Yıldırım, 2011). Görüşmeler sırasında alınan ses kayıtlarının yazıya döküm işlemi gerçekleştirilmiştir. Dökümler tamamlandıktan sonra bilgisayar ortamında oluşturulan görüşme

formuna veriler yüklenmiş ve yazılan her bir satıra numara verilmiştir. Verilerin tümü bilgisayar ortamına aktarıldıktan sonra alandan iki uzman, rastgele seçilen iki kaydı dinleyerek, dökümün kontrolünü gerçekleştirmiştir. Her bir forma sayfa numaraları verilerek görüşme sorularına paralel olarak kategorilerin oluşturulması sağlanmıştır. Başlıklar araştırmanın temalarını alt başlıklar da alt temalarını oluşturmuştur. Araştırmacılar tarafından belirlenen tema ve alt temalar belirlendikten sonra, araştırmacılar ile diğer alan uzmanının belirlediği veriler karşılaştırılarak, görüş birliğine varılan tema ve alt temalar olduğu şekliyle kabul edilirken, ayrılıkların olduğu temalar üzerinde uzlaşma sağlandıktan sonra yeniden düzenlenmiştir.

BULGULAR

Bulgularda ailelerin bazı görüşme sorularına birden fazla görüş bildirmesi nedeniyle frekans toplamı katılımcı sayısından fazladır. Bulgular görüşme sorularına paralel olarak temalar ve alt temalar şeklinde sunulmuştur.

Tablo 2. Anne Babaların Aile Eğitim Programına Katılmadan Önceki Gereksinimleri

Ana temalar	Frekans	Yüzde
<ul style="list-style-type: none"> • Eğitim gereksinimi 1. İletişim becerilerine yönelik eğitim gereksinimi 2. Öz bakım becerilerine yönelik eğitim gereksinimi 3. Oyun becerilerine yönelik eğitim gereksinimi 4. Davranış kontrolüne yönelik eğitim gereksinimi 	9	%90
<ul style="list-style-type: none"> • Psikolojik destek gereksinimi 1. Çocuğu kabullenmeye yönelik psikolojik destek gereksinimi 2. Kardeşlere yönelik destek gereksinimi 	5	%50

Ailelerin eğitim programına katılmadan önceki gereksinimleri iki alanda gruplanmıştır. Ailelerden 9'u eğitim gereksinimi ile ilişkili görüş bildirirken 5'i psikolojik destek gereksinimleri ile ilgili görüş bildirmiştir.

Tablo 3. Anne Babaların Eğitim Programından Sağladığı Kazanımlar

Ana temalar	Frekans	Yüzde
<ul style="list-style-type: none"> • Çocuğa karşı tutumlarda değişiklik 1. Tutarlı davranma 2. Çocuğun tercihine bırakmama 	6	%60
<ul style="list-style-type: none"> • İletişim becerilerindeki kazanımlar 1. Göz kontağı süresi 2. Sözcük kullanımında artış 	4	%40
<ul style="list-style-type: none"> • Öğrenmeye hazırlık becerilerindeki kazanımlar 1. Bekleme süresinde artış 2. Yönergelere uymada artış 	3	%30
<ul style="list-style-type: none"> • Davranış değiştirme yöntemleri ile ilgili kazanımlar 	2	%20

Anne babalar aile eğitim programı ile ilgili dört farklı alanda kazanım elde ettiklerini açıklamışlardır. Ailelerin en çok kazanım elde ettikleri alanı çocuklarına karşı tutumlarındaki

değişiklikler alırken, bunu sırasıyla iletişim, öğrenmeye hazırlık ve davranış değiştirme becerileri takip etmiştir.

Tablo 4. Anne Babaların Eğitim Programında Uygulamada Zorluk Yaşadığı Alanlar

Ana temalar	Frekans	Yüzde
<ul style="list-style-type: none"> • İletişim becerileri ile ilgili zorluklar 1. Dil ve konuşma becerileri ile ilgili zorluklar 	5	%50
<ul style="list-style-type: none"> • Öz bakım becerileri ile ilgili zorluklar 1. Tuvalet eğitimi ile ilgili zorluklar 2. Yemek yeme becerileri ile ilgili zorluklar 	2	%20
<ul style="list-style-type: none"> • Öğrenmeye hazırlık becerilerine yönelik zorluklar 1. Yönergelere uyma becerileri ile ilgili zorluklar 2. Aktivite sırasında bekleme becerilerine yönelik zorluklar 	3	%30
<ul style="list-style-type: none"> • Davranış değiştirmeyöntemleri ile ilgili zorluklar 	2	%20

Anne babalar katıldıkları uygulamalı eğitimlerde en çok zorluk yaşadıkları alanı iletişim becerileri olarak ifade ederken, bu becerileri öz bakım, öğrenmeye hazırlık ve davranış değiştirme takip etmiştir.

Tablo 5. Anne Babaların Eğitim Programında Kolay Uyum Sağladığı Alanlar

Ana temalar	Frekans	Yüzde
<ul style="list-style-type: none"> • Sosyal ortam uygulamaları 1. Birlikte vakit geçirmek 2. Akran yaşantısı edindirmek 	7	%70
<ul style="list-style-type: none"> • Materyalli çalışmalar 	3	%30

Anne babalar katıldıkları uygulamalı eğitimlerde en kolay uyum sağladıkları alanı, sosyal ortam uygulamaları olarak ifade ederken, materyalli çalışmalarda da uyum sağladığını belirten görüşlere rastlanmıştır.

Tablo 6. Anne Babaların Eğitim Programının Günlük Yaşantı Üzerindeki Etkileri

Ana temalar	Frekans	Yüzde
<ul style="list-style-type: none"> • Ailenin çocuk üzerindeki etkililiğinin artması 	6	%60
<ul style="list-style-type: none"> • Kardeş ilişkisinde gelişme 	3	%30
<ul style="list-style-type: none"> • Çocuğa yönelik kabulde artış 	2	%20
<ul style="list-style-type: none"> • Çocuğun annenin yanı sıra baba modelini fark etmesi 	2	%20

Anne babalar eğitim programına dahil oldukları süreçte çocukları üzerindeki etkilerinin arttığını ifade ederken, kardeş ilişkileri, kabul ve baba modelinin fark edilmesi gibi farklı görüşlere de yer vermişlerdir.

Tablo 7. Anne Babaların Eğitim Programında Diğer Aile Üyeleri İle İşbirliği

Ana temalar	Frekans	Yüzde
<ul style="list-style-type: none"> • Olumlu destek 1. Eş desteği 2. Kardeş desteği 3. Akraba desteği 	6	%60
<ul style="list-style-type: none"> • Olumsuz yaşantılar 	4	%40

Anne babalar eğitim programı süresince eş, kardeş ve akrabalarından olumlu destek aldıklarını belirtirken, destek konusunda olumsuz görüş bildiren ailelere de rastlanmıştır.

Tablo 8. Anne Babaların Eğitim Programının Yoğunluğu İle İlgili Görüşleri

Ana temalar	Frekans	Yüzde
<ul style="list-style-type: none"> • Yeterli yönünde görüşler 	6	%60
<ul style="list-style-type: none"> • Yetersiz yönünde görüşler 	4	%40

Anne babaların eğitim programının yoğunluğunun yeterli olduğu yönünde çoğunluk görüşleri olmasına rağmen, program yoğunluğunun artmasını ifade eden ailelere de rastlanmıştır.

Tablo 9. Anne Babaların Eğitim Programının İçeriğine Yönelik Görüşleri

Ana temalar	Frekans	Yüzde
<ul style="list-style-type: none"> • Yeterli olduğu yönünde görüşler 	6	%60
<ul style="list-style-type: none"> • Yetersiz olduğu yönünde görüşler 1. Psikolojik destek ihtiyacı 2. Süreklilik ihtiyacı 	4	%40

Anne babaların çoğunluğu eğitim programının yeterli olduğu yönünde görüşler bildirirken, psikolojik destek ve süreklilik konusundaki talepleri de araştırma bulgularında yer almaktadır.

TARTIŞMA

Tablo 2’de belirtildiği gibi, alan yazında yapılan araştırmalarda da ailelerin eğitim gereksinimine yönelik paralel görüşler tespit edilmiştir. Ailelerin özel gereksinimi olan çocuklarının dünyaya gelmesinden bu yana en temel gereksinimlerinin eğitim, maddi ve sağlık gereksinimleri olduğu görülmektedir (Cavkaytar, Çelik, Bozkuş, Bozkurt, ve Tomris, 2014). Ayrıca yapılan araştırmalarda ailelerin psikolojik destek gereksinimi ile ilgili benzer araştırma bulguları yer almaktadır. Ailelerin çocuklarının özellikleri, davranış problemleri, yasal haklar ve sosyal destek konularında da gereksinimleri olduğu vurgulanmaktadır (Cavkaytar, Ceyhan, Adıgüzel, Uysal ve Garan, 2012). Diğer taraftan otizm spektrum bozukluğu tanısı almış kardeşlerle yapılan bir araştırmada, bu araştırma bulgularına paralel olarak kardeşlerin psikolojik destek ihtiyacı saptanmıştır. Kardeşlerin yaşadığı psikolojik süreçler ile beraber hayal kırıklığı, endişe gibi destek gerektiren duygularla baş etmeye çalıştıkları vurgulanmıştır (Tuş Avcı ve Tekinarslan, 2013). Tablo 3’te, ailelerin programdaki kazanımlar ile ilgili çocuğa karşı tutumlardaki değişiklikleri ilk sırada yer almaktadır. Bunu sırasıyla iletişim becerileri, öğrenmeye hazırlık becerileri ve davranış değiştirme yöntemlerindeki kazanımlar takip etmektedir. Buna paralel olarak Vardarcı (2011) tarafından yapılan çalışmadaki

bulgular da aile eğitim programının, otizmlili çocuğa sahip annelerin iletişim becerileri ve problem çözme becerilerini artırmada etkili olduğu saptanmıştır. Tablo 4'te görüldüğü gibi, anne babaların çocuklarının eğitim programı içerisinde en çok zorlandıkları becerilerin dil ve konuşma becerileri olduğu bunu yönergelere uyma ve beklemeye yönelik becerilerin takip ettiği görülmüştür. Anne babaların dil ve konuşma becerilerinde yaşadığı güçlükler ile ilişkili olarak, Paavola (2006)'nın yaptığı çalışmada da çocukların dil gelişimindeki bireysel farklılıkların, annelerin dil becerilerini geliştirmeye olan etkisini önemli ölçüde zorlaştıracakını belirtmiştir.

Tablo 6'da anne babaların eğitim programının günlük yaşantı üzerindeki etkileri değerlendirilmiştir. Alan yazında otizmlili çocuğa sahip olmanın, ebeveynlerin günlük etkinlikler ve sosyal yaşamları üzerinde etkileri olduğu, aile içi ve sosyal ilişkilerinin değiştirdiği, otizmlili çocuklarına ve kendi geleceklerine ilişkin birçok kaygılarının olduğu belirtilmektedir (Töret, Özdemir, Gürel Selimoğlu ve Özkubat, 2014). Diğer bir taraftan, araştırma bulgularında, uygulanan aile eğitim programı ile birlikte ailelerin çocuklarına karşı geliştirdiği kabul ve tutumlarda artış görülmüştür. Aileler böylece hem kendilerine hem de çevrelerindeki ailelere yardımcı olduklarını ifade etmektedirler.

Tablo 7'de, anne babaların eğitim programında diğer aile üyeleri ile işbirliğine bakılmıştır. Araştırma bulgularında aile bireyleri arasında en çok annelerin çocuğun eğitim programı ile yakından ilişkili olduğu, sınırlı oranda eş, kardeş ya da akraba desteği alabildiği görülmüştür. Anneler bu zor durum karşısında çabaladıklarında ve çocuklarından beklentileri daha gerçekçi olduğunda eğitimlerden olumlu sonuç alacaklarını düşünmektedirler (Aslan, Cihan ve Altın, 2014). Tablo 9'da anne babaların eğitim programının içeriğine yönelik görüşleri değerlendirilmiştir. Ailelerin çoğu programın içeriğinin yeterli olduğu yönünde görüş bildirirken bir bölümü de psikolojik destek ve süreklilik ile ilgili beklentilerini ifade etmişlerdir. Yapılan araştırmalarda da buna paralel veriler görülmektedir. Cavkaytar ve arkadaşları (2014) yaptığı aile eğitim programında, aileler programın ortam, materyal, süre ve kullanılan dilin uygunluğu konularında yeterli bulurken, programın devamlılığının olmasını ve programa tüm aile üyelerinin ve yakın çevrenin katılımını istediklerini de belirtmişlerdir.

KAYNAKÇA

- Ardıç, A. (2013). *Otistik spektrum bozukluğu tanısı almış çocukların ailelerine yönelik bir psiko-eğitsel grup programının ebeveynlerin bazı psikolojik değişkenleri üzerindeki etkisi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Aslan, Y. G, Cihan, H., & Altın, D. (2014). Otizm spektrum bozukluğu tanılı çocuk sahibi annelerin deneyimleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 13 (50), 96-111.
- Cavkaytar, A., Ceyhan, E., Adıgüzel, O., Uysal, H., & Garan, Ö. (2012). Zihinsel engelli çocuğu olan ailelerin eğitim ve destek ihtiyaçlarının araştırılması. *Türkiye Online Nitel Sorgu Dergisi*, 3 (4), 79-99.

- Cavkaytar, A., Çelik, S., Bozkuş, G., Bozkurt, S., & Tomris, G. (2014). Otizm spektrum bozukluğu olan çocuğa sahip ailelerle gerçekleştirilen 'ailelerle el ele' aile eğitim programı. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Özel Eğitim Bölümü*. Eskişehir.
- Cavkaytar, A. (2016). *Otizm spektrum bozuklukları aile bilgilendirme rehberi*. Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü: Ankara.
- Ergün, M. (2005). *Bilimsel araştırma yöntemleri, nitel araştırma*, <http://www.eğitim.aku.edu.tr/nitelarastirma.ppt#256,1>
- Evcimen, E. (1996). *Zihinsel engelli çocuğu olan ailelerin gereksinimlerinin belirlenmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Greenspan, S. I., & Wieder, S. (1997). Developmental patterns and outcomes in infants and children with disorders in relating and communicating: A chart review of 200 cases of children with autistic spectrum diagnoses. *Journal of Developmental and Learning Disorders*, 1, 87-141.
- Gümüşcü, Ş., & Pişkin, Ü. (1992). *Otistik bir çocuk ve ailesinin kısa süreli eğitim programlarından sağladıkları yarar*. I. Ulusal Özel Eğitim Kongresi, Ankara.
- Mahoney, G., & Perales, F. (2005). Relationship-focused early intervention with children with pervasive developmental disorders and other disabilities: A comparative study. *Developmental and Behavioral Pediatrics*, 26 (2), 77-85.
- Paavola, L. (2006). *Maternal sensitive responsiveness, characteristics and relations to child early communicative and linguistic development*. Oulu University Press, Oulu.
- Sucuoğlu, B. (1995). Özürlü çocuğu olan anne babaların gereksinimlerinin belirlenmesi. *Çocuk ve Gençlik Sağlığı Dergisi*, 2 (1), 10-18.
- Şimşek, H., & Yıldırım, A. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yay.
- Töret, G., Özdemir, S., Gürel Selimoğlu, Ö., & Özkubat, U. (2014). Otizmlili Çocuğa Sahip Olan Ebeveynlerin Görüşleri: Otizm Tanımlamaları ve Otizmin Nedenleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 15 (1), 1-14.
- Tuş Avcı, Ö., & Çifçi-Tekinarslan, İ. (2013). Okul öncesi kaynaştırma eğitimine devam eden özel gereksinimli çocukların karşılaştıkları güçlüklerin annelerin görüşlerine göre belirlenmesi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 35, 151-165.
- Vardarcı, G. (2011). *Otistik çocuklu ailelere uygulanan aile eğitim programının, aile içi iletişim becerilerine, ailenin problem çözme becerilerine ve otistik çocuklarıyla ilgili algılarına etkisi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.